

ՀԱՅ-ԲՈՒԼՂԱՐԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԵՐԿՈՒ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՄԻՋՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԻ ԱՄՐԱՊՆՈՒՄԱՆ
ՀԱՍԱՊԱՏԿԵՐՈՒՄ (1991–2008 ԹԹ.)

ՎԱՅ եւ բուլղար ժողովուրդները ունեցել են բազմադարյան հարուստ եկեղեցական փոխառնչություններ: Հայ-բուլղարական եկեղեցական հարաբերություններն ամրապնդում են երկու երկրների միջեւ հաստատված միջպետական կապերը:

Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու Բուլղարիայի թեմը կազմավորվել է ԺԹ. դարում: Առաջնորդանիստը Սոֆիայի Ս. Աստվածածին եկեղեցին է: Միջնադարյան Բուլղարիայի մի շարք քաղաքներում ձեւավորվել են քաղկեդոնական եւ առաքելական հայերի համայնքներ՝ իրենց եկեղեցիներով, վանքերով ու հոգեւոր սպասավորներով¹: Հիշյալ դարում Բուլղարիայում գործող հայկական եկեղեցիների թիվը 15-ից ավելի էր: Բուլղարիայի թեմը մինչեւ Ի. դարի սկիզբը գլխավորել է Կ. Պոլսի Հայոց պատրիարքարանի առաջադրած առաջնորդական տեղապահը²:

Խորհրդային իշխանության տարիներին, երբ Հայաստանը գտնվում էր ԽՍՀՄ կազմում, իսկ Բուլղարիայում կոմունիստական վարչակարգ էր հոգեւոր կյանքի համար ծանր ժամանակներ էին: Այդ ընթացքում հաճախ էին անտեսվում երկու երկրներում գտնվող եկեղեցական կառույցների իրավունքները: Թերեւս նաեւ այդ էր պատճառը, որ 1980-ական թթ. Բուլղարիայում գոյություն ուներ ընդամենը 5 հայկական եկեղեցի³:

¹ Տե՛ս «Հայ Սփյուռք» հանրագիտարան, Երեւան, 2003, էջ 131:

² 1903 թ. Բուլղարիայի թեմի առաջնորդ է ընտրվել Վահան վարդապետ Տեր-Հակոբյանը: Առաջին համաշխարհային (1914–1918 թթ.) եւ հուլյն-թուրքական (1919–1922 թթ.) պատերազմների տարիներին Բուլղարիայում գործել է ժամանակավոր թեմական խորհուրդ: 1922 թ. թեմի առաջնորդ է ընտրվել Ստեփանոս արքեպս. Հովակիմյանը: 1954–1956 թթ. թեմը գլխավորել է Վազգեն եպիսկոպոս Պալճյանը, որը միաժամանակ Բուլղարիայի թեմի առաջնորդներ էր: 1956 թ. վերջինս ընտրվել է Ամենայն հայոց կաթողիկոս, իսկ բուլղարահայ թեմի աթոռը միառժամանակ մնացել է թափուր: 1968 թ. Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու Բուլղարիայի թեմի առաջնորդ է ընտրվել Տիրայր արքեպս. Մարտիրկյանը. տե՛ս ն. տ.:

³ Ն. տ.:

Հայ եւ բուլղար եկեղեցիների բարձր հարաբերությունների մասին է վկայում դեռեւս 19-րդ դարում Կ. Պոլսի Հայոց պատրիարք Մկրտիչ Խրիմյանի կողմից բուլղարների նորընտիր էկզարխին առաջինը ողջունելը: Պատրիարքը ճանաչեց նաեւ բուլղարական եկեղեցու ինքնուրույնությունը⁴՝ «բուլղարական էկզարխությունը»⁵:

ՀՀ անկախության հռչակումից եւ Բուլղարիայում կոմունիստական վարչակարգի տապալումից հետո երկու եկեղեցիները քայլեր ձեռնարկեցին հայ-բուլղարական միջպետական հարաբերությունների եւ Բուլղարիայում Հայկական եկեղեցու դիրքերի ամրապնդման ուղղությամբ:

1994 թվականից Հայ Առաքելական եկեղեցու Բուլղարիայի թեմական խորհուրդը (ատենապետ՝ Օ. Քիրազյան) ձեռնամուխ եղավ հայկական եկեղեցիների վերաբացմանը, իսկ Պազարջիկի, Ստարա Զագորայի եւ Սոֆիայի քաղաքային իշխանությունները տեղի հայ համայնքներին տարածքներ հատկացրեցին նոր եկեղեցիների կառուցման համար⁶: Բուլղարահայ համայնքի ներկայացուցիչ՝ գործարար Մարգար Շիրինյանն հանձն առավ հոգալ Սոֆիայում եկեղեցու կառուցման ծախսերը: Դեռեւս 2006 թ. դեկտեմբերին կատարվեց եկեղեցու հիմնաքարերի օրհնության կարգը⁷: Դա նշանակում էր, որ երկարամյա դադարից հետո⁸ Սոֆիայում կրկին գործելու էր հայկական եկեղեցի:

Ներկայումս գրեթե բոլոր հայաշատ քաղաքներում, որտեղ գործում են հայկական եկեղեցիներ, կազմավորվել են նաեւ եկեղեցական

⁴ Տե՛ս «Արաքս», Սոֆիա, 1929, թ. 110:

⁵ Բարձր դուռը 1870 թ. փետրվարի 28-ին հրապարակեց ֆերման, որով ստեղծվում էր ինքնուրույն «բուլղարական էկզարխություն»: Բուլղարական եկեղեցու ղեկավար էկզարխը պետք է ընտրվեր եւ հաստատվեր բուլղարական Սինոդի ու պատրիարքի կողմից: Էկզարխության տարածքը սահմանվում էր ավելի լայն, քան Գրիգոր 6-րդի սահմանածն էր: Բացի Մերձդանուբյան Բուլղարիայից, նրա կազմի մեջ մտնում էին նաեւ երկու թեմեր, որոնք ներառում էին ոչ միայն բուլղարական, այլեւ սերբական բնակչություն (Նիշում եւ Պրոտոում), ինչպես նաեւ Հարավային Բուլղարիան եւ Մակեդոնիայի մի մասը: Սահմանվում էր նաեւ, որ այդ սահմաններից դուրս մնացած տարածքները բնակչության 2/3-ի ցանկությամբ հնարավոր էր եւս միացնել էկզարխությանը: Այս ամենը ժողովրդի մեջ մեծ ոգեւորություն հարուցեց: Կ. Պոլսում, որպես Բուլղարական եկեղեցու վերականգման բարձրագույն մարմին, ստեղծվեց ժամանակավոր եկեղեցական խորհուրդ՝ կազմված բուլղար արքեպիսկոպոսներից եւ աշխարհիկ գործիչներից: Տե՛ս Հ. ՄԽՈՅԱՆ, Բուլղարական ինքնուրույն եկեղեցու համար պաշարը Օսմանյան կայսրությունում, «Մեսրոպ Մաշտոց համալսարանի լրատու» գիտական հոդվածների ժողովածու, Երեւան, 2016, էջ 155-164:

⁶ Տե՛ս «Հայ Սփյուռք» հանրագիտարան, Երեւան, 2003, էջ 131:

⁷ Տե՛ս «Ազգ» օրաթերթ, «Հայ եկեղեցու զանգերը կողողանջեն Սոֆիայում», թիվ 10 (3662), 20 հունվարի 2007 թ., էջ 2:

⁸ 1934 թ. Սոֆիայում գործող հայկական եկեղեցին քանդվել էր այդ ժամանակվա տեղի իշխանությունների կողմից:

հոգաբարձություններ: Բուլղարիայի հայկական համայնքներում գերիշխողը Հայ Առաքելական Եկեղեցին է, բայց կան նաեւ փոքրաքանակ ավետարանական համայնքներ, մասնավորապես՝ Սոֆիայում, Պլովդիվում եւ Վատնայում⁹:

Հայ Առաքելական Եկեղեցին մշտապես իր մասնակցությունն է ունեցել հայ-բուլղարական երկկողմ միջպետական հարաբերությունների ձեւավորման ու զարգացման վրա եւ 1990-ական թթ. սկսած գրեթե բոլոր միջպետական հարաբերություններում Հայ Առաքելական Եկեղեցին կարեւոր մասնակցություն է ունեցել: Ընդ որում՝ դա վերաբերում է եւ Հայաստանում, եւ Բուլղարիայում տեղի ունեցող հանդիպումներին: Հայ Առաքելական Եկեղեցին երկկողմ միջպետական հարաբերություններում փորձել է կարգավորել գլխավորապես մշակութային, կրթական, հայկական համայնքին, հայկական եկեղեցիներին եւ մշակութային ժառանգությանը վերաբերող խնդիրները, որոնք բավական մեծ հաջողությամբ կարողացել է իրականացնել: Հայ-բուլղարական եկեղեցական հարաբերություններում հատուկ տեղ է հատկացվում նաեւ աղանդների խնդրին երկու երկրներում:

1999 թ. մարտի 6-ին Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածին այցելեց Բուլղարիայի Ժողովրդական ժողովի նախագահ Յ. Սոկոլովի գլխավորած պատվիրակությունը՝ ՀՀ ԱԺ նախագահ Խ. Հարությունյանի ուղեկցությամբ: Հանդիպման ընթացքում կաթողիկոսական ընդհանուր փոխանորդ Տ. Գարեգին արք. Ներսիսյանը նշեց, որ հայ եւ բուլղար ժողովուրդների բարեկամությունը դարավոր պատմություն ունի, իսկ Հայ Առաքելական Եկեղեցին սերտ հարաբերություններ է վարում բուլղար օրթոդոքս եկեղեցու հետ: Խոսվեց նաեւ երկու երկրներում հոգեւոր-եկեղեցական կյանքի, հոգեւոր վերազարթոնքի մասին, կարեւորվեց եկեղեցի-պետություն սերտ հարաբերությունների անհրաժեշտությունն ու եկեղեցու դերը ազգի միասնականության պահպանման գործում: Զրույցի ընթացքում անդրադարձ եղավ նաեւ աղանդների տարածման խնդրին¹⁰:

Հայ-բուլղարական եկեղեցական հարաբերությունների կարեւորագույն հանգրվաններից էր 2002 թ. հունիսի 24-ին Գարեգին Բ կաթողիկոսի այցը Բուլղարիա: Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց

⁹ Տե՛ս «Հայ-բուլղարական կապեր ՀՀ նախագահի Բուլղարիա կատարելիք պաշտոնական այցի առթիվ», <https://armenpress.am/arm/news/394021/.html>, (19.08.2018):

¹⁰ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթ, «Բուլղարիայի Ժողովրդական ժողովի նախագահն այցելեց Մայր աթոռ», թ. 44 (2258), 9 մարտ 1999:

Կաթողիկոսը Բուլղարիա էր մեկնել Բուլղար Ուղղափառ Եկեղեցու գահակալ Մաքսիմ պատրիարքի եւ Բուլղարիայի հայ համայնքի հրավերով: Վեցօրյա այցի ընթացքում Նորին Սրբությունը հանդիպումներ ունեցավ երկրի պետական ու հոգեւոր իշխանությունների, ինչպես նաեւ բուլղարահայ համայնքի հետ¹¹:

Սուրբ Ալեքսանդր Նեւսկու մայր տաճարում նրան դիմավորել է Բուլղարիայի պատրիարք Մաքսիմը: Կաթողիկոսը երախտագիտության խոսքեր ուղղեց Բուլղարիայի ժողովրդին եւ Ուղղափառ եկեղեցուն հայերի նկատմամբ ցուցաբերած բարյացակամ վերաբերմունքի համար: Ի նշան գթասրտության, այդ պատմական ակտի համար երախտագիտության եւ համերաշխության, Հայ Առաքելական Եկեղեցու առաջնորդը ոսկե խաչ եւ հովվապետական այլ պարգևներ շնորհեց պատրիարք Մաքսիմին¹²:

Պաշտոնական այցով Բուլղարիայում գտնվող Հայ Առաքելական եկեղեցու առաջնորդ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը հայտարարեց, որ Հայաստանի եւ Բուլղարիայի ու նրանց ժողովուրդների փոխհարաբերությունները խոր արմատներ ունեն եւ աչքի են ընկնում «եղբայրության եւ սիրով»:

Այցի ընթացքում Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին ընդունեցին Բուլղարիայի նախագահ Գեորգի Պրվանովը եւ խորհրդարանի նախագահ Օգնյան Գեջիկովը: Հայոց հոգեւոր առաջնորդը գոհունակություն հայտնեց այն հեռանկարի առթիվ, որ բացվում է Սոփիայի եւ Երեւանի փոխհարաբերություններում: Բուլղարիա ձեռնարկած իր այցը նա գնահատել է որպես Հայ Առաքելական եւ Բուլղարական Ուղղափառ Եկեղեցիների «էկումենիկ հարաբերությունների ապացույց»:

Հայոց Հայրապետը ուրախությամբ փաստեց հայ եւ բուլղար ժողովուրդների ու եկեղեցիների դարավոր ու ջերմ կապերը, նշելով. «Մենք հավատում ենք, որ այս այցը պիտի զորացնի մեզ, որպեսզի մեկտեղումով մեր ջանքերը զորացնեն նաեւ մեր եկեղեցիները»¹³: Վեհափառը նույն օրը ծաղկեպսակ դրեց Սոփիայի Անհայտ գինվորի հուշարձանին:

Երկրի տարբեր պաշտոնատար անձանց հետ Հայոց Հայրապետի հանդիպումների ընթացքում շեշտվեց այն կարեւոր ներդրումը, որ ունեցել է

¹¹ Տե՛ս «Ազգ» օրաթերթ, «Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը մեկնեց Բուլղարիա», թ. 117 (2562), 25 հունիս 2002:

¹² Տե՛ս ԱՐԹՈՒՐ ՍՐԿ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի պաշտոնական այցը Բուլղարիա եւ Բուլղարահայոց թեմ, «Էջմիածին», 2002, 2.-է., էջ 3-17:

¹³ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթ, «Գարեգին Բ. կաթողիկոսի պաշտոնական այցը Բուլղարիա», թ. 120 (3013), 4 հուլիս 2002:

Բուլղարիայի հասարակական կյանքում հայ համայնքը, ինչպես նաև դարերի ընթացքում ձևավորված հայ եւ բուլղար եկեղեցիների ու ժողովուրդների բարեկամությունը, Հայ եկեղեցու նշանակալի դերը Բուլղարիայի հայ համայնքի կյանքում: Գարեգին Բ-ն եղավ Վառնայի եւ Տոնովոյի մետրոպոլիտություններում, գիշերեց Բաշկովոյի վանքում, այցելեց Րիլայի վանք, որը մեծ նշանակություն ունի բուլղար ժողովրդի հոգեւոր կյանքում¹⁴:

Այցի ընթացքում Նորին Սրբությունը եղավ առավել հայաշատ քաղաքներում՝ Վառնայում եւ Պլովդիվում, այցելեց տեղի հայկական եկեղեցիներ: Այդ օրերին վերանորոգվել էր նաև Վառնայի Սբ. Սարգիս հայկական եկեղեցին, իսկ Վեհափառ Հայրապետի այցի առիթով Վառնայում քաղաքային հոգեւոր ու պետական իշխանությունների եւ հայ համայնքի մասնակցությամբ բացվեց խաչքար-հուշարձան՝ ի նշանավորումն Հայաստանում քրիստոնեությունը պետական կրոն հռչակելու 1700-ամյակի¹⁵: Դիմավորումից հետո շատ մեծ համերգ էր կազմակերպվել, որին մասնակցեց Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին երկրորդ կաթողիկոսը: Համերգին մասնակցեց Սուրբ Գեւորգ եկեղեցու երգչախումբը¹⁶:

2003 թ. հոկտեմբերին Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ընդունեց Հայաստանում ԲՀ գործերի ժամանակավոր հավատարմատար Ստեֆան Դիմիտրովին: «Մենք անհուն գոհունակություն ենք ապրում, որ մեր երկու պետությունների միջև հարաբերությունները զորանում եւ առաջընթաց են ապրում, որը արդյունավետ անդրադարձներ պիտի ունենա մեր երկու ժողովուրդների կյանքի վրա», - ասել է Գարեգին Բ-ն:

Ստեֆան Դիմիտրովը շնորհակալություն է հայտնել ջերմ ընդունելության համար՝ վստահեցնելով, որ Հայոց Հայրապետի օրհնությունն ստանալուց հետո առավել ջանասիրությամբ ու նախանձախնդրությամբ պիտի կատարի իր պարտականությունները՝ հանուն մեր երկրների եւ երկու եկեղեցիների զորացման¹⁷:

Փոխադարձ հանդիպումները շարունակվեցին նաև հետագայում, որի վկայությունն էր 2004 թ. Հայաստան ժամանած Բուլղարիայի

¹⁴ Տե՛ս ԱՐԹՈՒՐ ՍՐԿ. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ, նշվ. աշխ., էջ 3-17:

¹⁵ Ն. տ.:

¹⁶ Տե՛ս «Հայեր» (ամսագիր), «Համազգային հայ-բուլղարական տոն», թ. 173, 1-15 հուլիս 2002, էջ 4:

¹⁷ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթ, «Գարեգին Բ. կաթողիկոսն ընդունեց Ստեֆան Դիմիտրովին», թ. 199 (3332), 25 հոկտեմբեր 2003:

նախագահի հանդիպումը Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հետ: Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն իր գոհունակությունն է հայտնել երկու երկրների ջերմ հարաբերությունների առթիվ: «Մենք մեր շնորհակալությունն ենք հայտնում Ձեզ այն հոգատար վերաբերմունքի համար, որ տածում եք Բուլղարիայում բնակվող մեր ժողովրդի զավակաց նկատմամբ, ովքեր իրենց կարեւոր ներդրումն ունեն Բուլղարիայի պետության մեջ՝ որպես արժանավոր եւ հավատարիմ քաղաքացիներն այդ պետության», - ասել է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը¹⁸: Հանդիպման ընթացքում Վեհափառ հայրապետն անդրադարձավ նաեւ Առաքելական Եկեղեցու անցած ուղուն:

Բուլղարիայի նախագահը ուրախությամբ նշել է, որ տարեցտարի սերտանում են երկու երկրների հարաբերությունները եւ շեշտեց հասարակության մեջ քրիստոնեական բարձր արժեքների տարածման անհրաժեշտությունը՝ նշելով, որ բուլղար ժողովուրդը կարողացավ տոկալ եւ դիմանալ դժվարություններին իր հավատքի եւ եկեղեցու շնորհիվ¹⁹:

Բուլղար պատվիրակության կազմում էր նաեւ Բուլղար Ուղղափառ եկեղեցու Վիդինսկի Դոմետիան միտրոպոլիտը: Միտրոպոլիտը, Բուլղար եկեղեցու գահակալի եւ Ս. Սինոդի անդամների ողջույնը փոխանցելով Հայոց Հայրապետին, նշեց, որ իր համար մեծ ուրախություն է լինել Ս. Էջմիածնում եւ արժանանալ Հայոց Հայրապետի ընդունելությանը: Դոմետիան միտրոպոլիտը կարեւորեց երկու եկեղեցիների միջեւ ստեղծված ջերմ հարաբերությունները՝ հույս հայտնելով, որ դրանք էլ ավելի պիտի զորանան ու ամրապնդվեն ի շահ երկու քրիստոնյան ժողովուրդների²⁰:

2005 թ. հունվարի 11-ին, Մայր աթոռ Սուրբ Էջմիածնում, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ Ամենայն հայոց կաթողիկոսն ընդունեց Բուլղարիայի Հանրապետության կրթության եւ գիտության նախարար պրոֆ. Իգոր Դամյանովի գլխավորած պատվիրակությանը:

Ողջունելով երկու բարեկամ երկրների կրթության եւ գիտության նախարարների այցը Հայ եկեղեցու հոգեւոր կենտրոն՝ Ամենայն հայոց հայրապետը գոհունակությամբ արձանագրեց երկու երկրների

¹⁸ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթ, «Բուլղարիայի նախագահն այցելեց Ծիծեռնակաբերդ, ԵՊՀ...», թ. 178 (3557), 7 հոկտեմբեր 2004:

¹⁹ Տե՛ս «Ազգ» օրաթերթ, «Ջերմ հարաբերություններ երկու երկրների եկեղեցիների միջեւ», թ. 176 (3107), 7 հոկտեմբեր 2004:

²⁰ Տե՛ս «Բուլղարիայի Հանրապետության նախագահ Գերոգի Պրվանովը Մայր Աթոռում», «Էջմիածին», 2004, Թ.-Ժ., էջ 4:

հարաբերությունների զարգացումը, որոնք տարեցտարի նոր ծավալ են ստանում՝ լինելով բնական արտահայտությունը երկու քրիստոնյա ժողովուրդների դարավոր բարեկամության:

Վեհափառ հայրապետը նախարարի միջոցով իր շնորհակալությունը հայտնեց նաեւ Բուլղարիայի իշխանություններին իրենց հոգատար վերաբերմունքի համար Բուլղարիայում ապրող հայ ժողովրդի զավակների նկատմամբ:

Խոսելով 2005 թ. նշվող Հայոց ցեղասպանության 90-ամյա տարելիցի մասին՝ Ամենայն հայոց կաթողիկոսը հորդորեց, որ բուլղար ժողովուրդը, որ ժամանակին եւս զգացել է ծանրությունը յաթաղանի, հնչեղություն տա այդ իրողությանը եւ դատապարտի կատարվածը²¹:

2004 թ. հունիսին Բուլղարիայի նախագահ Գեորգի Պրվանովը եւ ՀՀ ԱԺ նախագահ Արթուր Բաղդասարյանը Պլովդիվի Սուրբ Գեորգ եկեղեցու բակում հանդիպեցին հայ համայնքի հետ: Հայաստանից եկած հյուրերի համար հայկական երգեր երգեցին ու պարեցին բուլղարահայ համայնքի երեխաները: Սուրբ Գեորգ եկեղեցու վանահայր, հայկական համայնքի հովիվ տեր Դանիել Քալաջյանն ասաց. «Մենք հպարտանում ենք, որ այսօր վերջապես Հայաստանը անկախ է եւ հայի աչքերը ուղղված են դեպի Հայաստան աշխարհ: Մենք ուզում ենք, որ մեր հայրենիքը կրկին վայելի այն ոսկեշատ օրերը, որ մենք ունեինք մեր պատմության ընթացքում: Եւ մենք էլ մեր սեփական ուժերով այստեղ փորձում ենք պահպանել հայ ազգը, հայ մշակույթը, հայ լեզուն՝ մեր եկեղեցու արարողությունների եւ ծրագրերի շնորհիվ: Փրկության ճանապարհը արդեն գիտենք, որ սա է»²²:

Թեեւ հայ եւ բուլղար եկեղեցիները ունեն բազմադարյան պատմություն եւ սերտ հարաբերություններ, այնուամենայնիվ առաջին անգամ հայոց ցեղասպանության առթիվ Բուլղարիայի եկեղեցական Սինոդը ցավակցական նամակ հղեց Գարեգին Բ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին լուկ 2007 թվականին: Սինոդը իր խորին ցավակցությունն էր հայտնում 1915 թ. տեղի ունեցած Հայոց Ցեղասպանության կապակցությամբ: Սա առաջին անգամն էր, որ Բուլղարիայի եկեղեցական Սինոդի կողմից ընդունված փաստաթղթում Հայոց Եղեռնին վերաբերող փաստաթղթում

²¹ Տե՛ս «Ազգ» օրաթերթ, «Կաթողիկոսն ընդունեց Բուլղարիայի կրթության եւ գիտության նախարարին», թ. 2 (3168), 12 հունվար 2005:

²² Տե՛ս «Առավոտ» օրաթերթ, «Բոլորս գնում ենք նույն տեղը եւ նույն ճանապարհով», <https://www.aravot.am/2004/07/01/802583/>, (07.08.2018):

օգտագործվում է «ցեղասպանություն» բառը: «Բուլղար ժողովուրդն ու եկեղեցին ոչ քիչ տանջանք ու հալածանք են ապրել հինգդարյա օսմանյան լծի ներքո: Բուլղարիայում ապրում են շուրջ 70.000 հայեր, որոնք հանդիսանում են Բուլղարիայում եղբայրական ընդունելություն գտած տուժվածների ժառանգները: Հավերժ լինի բազմաթիվ զոհերի հիշատակը, որոնք տուժեցին թուրքերի սրից», – ասվում էր ուղերձում²³:

Ամփոփելով կարող ենք նշել, որ հայ եւ բուլղար եկեղեցական հարաբերությունները ունեն բավական ամուր հիմքեր եւ զարգացման մեծ տեսլական: Եկեղեցական հարաբերությունները ներառում են մի շարք հոգեւոր եւ քաղաքական բնագավառներ եւ մեծապես նպաստում են երկու երկրների հոգեւոր, դիվանագիտական, քաղաքական հարաբերությունների զարգացմանը: Հայ-բուլղարական եկեղեցական հարաբերությունների կարեւորագույն կողմերից է նաեւ Բուլղարիայի հայկական համայնքի պահպանման խնդիրը, որը հիմնականում իրականացվում է Հայ Առաքելական Եկեղեցու, տեղի հայկական եկեղեցական հաստատությունների միջոցով:

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются церковные отношения между армянским и болгарским народами, роль которых подчеркивается в контексте укрепления межгосударственных отношений между двумя странами в 1991–2008 годах. Церковные отношения между двумя странами носят довольно активный характер, что обусловлено высоким уровнем межгосударственных отношений.

Церковь играет особо важную роль в регулировании образовательных, просветительских, культурных и церковных вопросов, что является большим вкладом в армяно-болгарские двусторонние отношения. В статье говорится о визите Верховный Патриарх и Католикос всех армян Гарегину второго в Болгарию, а также упоминаются сложившиеся с 1994 года сферы межгосударственных отношений между двумя странами, вызвавшие интерес у Отцов Церкви и ставшие предметом обсуждения на различных встречах. Активные армяно-болгарские церковные отношения также связаны с активной

²³ Տե՛ս «Բուլղարիայի եկեղեցական Սինոդն առաջին անգամ Ցեղասպանություն անվանեց 1915 թվականի իրադարձությունները», <http://www.panarmenian.net/arm/news/24214/>, (05.08.2018):

деятельностью Армянской церкви в Болгарии, что, безусловно, вносит также большой вклад в организацию местной армянской общины.

SUMMARY

The article covers the relations between the Armenian and Bulgarian Churches, whose role is emphasized in the context of the strengthening of interstate relations between the two countries in 1991–2008. The church relations between these two countries are quite active and are conditioned by the high level of interstate relations.

The Church actively takes part in regulation of educational, enlightening, cultural and ecclesiastical issues that contribute greatly to the Armenian-Bulgarian bilateral relations. The article covers the visit of His Holiness Karekin II, Catholicos of All Armenians, to Bulgaria, as well as the inter-state relations between the two countries since their inception in 1994—a process that has been under close scrutiny of Church Fathers and has become a subject of discussions at various meetings. The active Armenian-Bulgarian church relations are also associated with the positive and efficient role of the Armenian Church in Bulgaria, which, of course, contributes greatly to the organization of the local Armenian community.

